

Szeptember végén – 1989 ^[1]

„Fejtő György nyilatkozata – miszerint a „politikai primadonnák” nagy fellépése várható a kongresszuson – helyeslésre talált. Vannak, akik úgy fogalmazzák, hogy néhány tucat „önmagát szervező” hangadó eltávolítása megállíthatná a párt teljes széthullását.”

Bevezetés

1989 szeptemberének végén már csupán idő kérdése volt, hogy az addigi állampárt mikor alakul át: ez október elején be is következett, a Magyar Szocialista Munkáspárt utolsó kongresszusa egyúttal az Magyar Szocialista Párt első kongresszusa is volt. Mindez persze nem önmagában álló, elszigetelt jelenség volt; mivel éppen húsz éve értek véget a rendszerváltásnak nevezett folyamat döntő eseményei. Budapest Főváros Levéltára és a Magyar Országos Levéltár elhatározta, hogy a rendszerváltás eseményeiről a hatalom és a közemberek világának „határmezsgyéjén” készült hangulatjelentések kiadásának segítségével emlékeznek meg erről (természetesen válogatott forrásanyagot közölve). Az ArchivNet korábban - 2008 őszétől - már ugyancsak közölt ilyen jellegű forrásokat. Ezúttal két rövid, de korjelzőnek ítélt dokumentumot adunk közzé.

Ami a forrástípust illeti: a hírek szállításáról, értelmezéséről az információáramlás mechanizmusának kialakításáról, a hírek közhangulatra gyakorolt hatásának ellenőrzéséről a legfelsőbb szervektől a pártalapszervekig terjedő agitációs és propagandahálózat felelt. A vonatkozó tájékoztatók felhívták az e hálózatban érintettek figyelmét arra, hogy nem csak a kényes kérdésekről kell beszámolniuk, de a hétköznapi fontosabb eseményeiről is. A tapasztalatszerzés és a továbbítás eszközei az írásos és szóbeli jelentések, vizsgálatok, felmérések, a különböző rendezvényeken való részvételek és az emberekkel való beszélgetések voltak.

Az emberek feletti pártellenőrzés egyik eszköze a hangulatjelentés volt. Ezek olvastán nem szabad elfelejteni, hogy készítőik, akik gyakran nem rendelkeztek megfelelő értékelési készséggel és bátorsággal, megrendelésre dolgoztak, így feltételezhető, hogy inkább azt írták, amit a jelentések olvasói az emberekkel „gondoltatni” szerettek volna; azt, amit a felsőbb szerv hallani akart. Ily módon ez a forrástípus afféle kiegészítő adalékul szolgálhat a korszakot kutató történész számára, ám egyúttal számos érdekes hordozója lehet.

1989 kora őszén a kapitalizmus gyors diadala már a küszöbön állt, ezzel együtt még mindig születtek egészen meglepő észrevételek a hangulatjelentések szerint. Akadt olyan, aki az alábbiakról számolt be egy televíziós vita kapcsán: „A záró megbeszélés TV-közvetítése alapján sokaknak tetszett Pozsgay Imre határozott hangvétele, amivel 'helyre tette' a Fidesz és SZDSZ okvetetlenkedő képviselőit. Némi káröröm is kiérezhető az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) résztvevői közötti eltérő álláspontok miatt. Az MSZMP sem egységes, de az ellenzék is megosztott - fogalmazódott meg.”

Tény, hogy az EKA egysége a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásait lezáró megállapodás 1989. szeptember 18-ai aláírásakor már megbomlott. A dokumentumot a Magyar Szociáldemokrata Párt záradékkal látta el, az SZDSZ és a Fidesz pedig nem írta alá, mert nem fogadta el, hogy a köztársasági elnököt a nép a parlamenti képviselőválasztások előtt válassza meg közvetlenül. Ez, vagyis a köztársasági elnök választása, természetesen élénken foglalkoztatta a hangulatjelentések íróit is.

Ugyancsak a reakciós nézeteket tükrözi az az álláspont is, mely szerint problémás az NDK-s menekültek ügye. Az NDK-ból menekülni szándékozók kérdése rendre előbukkan a jelentések hasábjain. A vélemények természetesen ezúttal is megosztottak. Közülük e helyt azt emelnénk ki, hogy volt, akit ez a téma a *béketábor egységessége* iránti aggodalomra sarkallt. Az pedig tényleg egészen furcsán hat, hogy volt, aki Kína (!) egyetértését hiányolta.

A Nemzeti Kerekasztal tárgyalások lezárása után bő egy hónappal, szimbolikus napon, 1989. október 23-án került sor a köztársaság kikiáltására.

Ugyanebben a hónapban létrejött a régi-új baloldali párt, a Magyar Szocialista Párt: 1989. október 6-9-e között tartották az MSZMP XIV. és az MSZP I. Kongresszusát.

Az alábbi két forrás arról „ad számot”, hogy 1989 szeptemberének legvégén miről is tartották fontosnak beszámolni a hangulatjelentések írói. Sok ismerős téma, név és fogalom köszön vissza azok számára, akik átéltek ezt az időszakot, ugyanakkor világosan kitapintható, hogy mennyire megosztott és bizonytalan volt a paternalista állampárt atyáskodását megszokó egykori párttagság véleménye a „bizonytalan” helyzetben.

Források

A budapesti pártbizottság információs jelentése 1989. szeptember 21.-27.

Belpolitika

I. Az elmúlt hét végén került sor az MSZMP budapesti küldöttértekezletére. Az értekezlet véleményezte a párt Alapszabály-tervezetét és a Történelmi utunk tanulságait, az MSZMP programnyilatkozat-tervezetét. Megválasztotta a még hiányzó 20 kongresszusi küldöttet. A pártértekezlet támogatta azt a többségi véleményt, hogy a programnyilatkozat elvi jellegű, értékrendet, új szemléletet képviselő legyen. Fontosnak tartotta, hogy ennek nyomán készüljön el a párt politikai és választási programja. Különösen fontosnak tartotta, hogy a válságkezelés feladatait tartalmazó program mielőbb elkészüljön. Javasolta, hogy a párt alakítsa ki új viszonyát az ifjúsághoz, a munkássághoz és dolgozza ki új felfogását a szakszervezetekre és az ifjúsági szervezetekre. A vita alapján a kongresszus előkészítő és fűgaldöntő munkája figyelmébe ajánlja az alábbi főfeladatokat:

- az ország helyzetének megítélése;
- a tulajdonviszonyokról alkotandó felfogás;
- a modellváltás értelmezése;
- pártunk jellege, működési módja és szinterei;
- a tudomány, az oktatás, a kultúra stratégiai kérdésnek minősítése.

A pártértekezlet a tervezett egy nappal szemben két napig tartott és ez az érdeklődők, az eseményt figyelemmel kísérők körében találgatásokra adott okot. A fővárosi kommunisták igénylik, hogy képviselőik útján minél előbb érdemi tájékoztatást kapjanak az értekezlet munkájáról.

2. A pártelnökség tagjainak hét végi nyilatkozatai élénk visszhangot váltottak ki. Németh Miklós [miniszterelnök] nyilatkozata arra mutat, hogy a pártelnökségen belül is viszály van - hangzott el. Pozsgay Imre nyilatkozatát egyenesen „politikai zsarolásnak” minősítették egyesek. Többen ugyanakkor attól tartanak, hogy szavait pontatlanul adta vissza a sajtó - mintegy lejártni akarván őt. Ugyanígy sokan „háttá támadásnak” minősítik az Élet és Irodalom újságban megjelent cikket. Mások viszont - a fentiekre is figyelemmel - Pozsgay Imre köztársasági elnökjelölését az MSZMP részéről hibásnak minősítik. A többségi véleményként azonban az fogalmazódott meg, hogy személyében a párt egyetlen hiteles elnökjelöltjét veszítheti el, ha tudatos lejárata tovább folytatódik.

3. Viszonylag kevés aktivista jelenlétében nyílt meg kedden délután a Villányi úti Politikai Propaganda és Művelődési Központban az MSZMP fővárosi választási centruma, amely egyszerre szolgálja majd a párt politikai céljait, választási előkészületeit és a szimpatizánsok tömegeinek megnyerését - hangzott el a jelenlévők, és a híradások alapján mások is helyeslik, hogy a párt már most és tudatosan beindítja választási tevékenységét.

4. Várakozás előzte meg, és élénk figyelem kíséri az országgyűlés munkáját. Németh Miklós beszéde egyértelmű helyeslést váltott ki. A közvélemény egyetért abban, hogy az úgynevezett sarkalatos törvényeket mielőbb el kell fogadni. Helyeslést váltott ki a kisnyugdíjasok támogatásának terve.

5. A pártközvélemény szerint a legutóbbi MSZMP KB-ülésről kiadott közlemény „semmitmondó” minősítést kapott. A párton belül - a kongresszusi készülődés kapcsán - növekszik a politikai aktivitás - jelezték több helyről. A tagságban együtt van jelen a bizakodás és a nyugtalanság a párt jövőjét illetően.

6. Kedvező visszhangja van az idei BNV-nek .

7. Megoszlanak a vélemények hazánk izraeli képviselőit megnyitása ügyében. Vannak, akik attól tartanak, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele az arab országok leplezetlen reagálását, gazdasági kapcsolataink és külkereskedelmi lehetőségeink romlását jelentik. Mások szerint a magyar-izraeli kapcsolatok korábbi megszüntetése volt a hiba és nem a mostani lépés.

Külpolitika

Az elmúlt időszakban a nemzetközi élet eseményei háttérbe szorultak közvéleményünkben. Jelzéseket csak az SZKP KB-ülésről, a szovjet-amerikai külügyminiszeri tanácskozásokról, ezek szerény visszhangjáról kaptunk.

Kérjük, hogy az anyagot felhasználás után megsemmisíteni szíveskedjen.

dr. Bródy Péter

Az MSZMP Budapesti Bizottsága Társadalompolitikai Osztályának 1989. szeptember 28-ai jelentése a szeptember 21. - 27-ei időszak eseményeinek visszhangjáról (39. hét) Budapest Főváros Levéltára XXXV. 1. c. 439. ö. e. - Az MSZMP Budapesti Bizottság Társadalompolitikai Osztályának 1989. szeptember 21. - 27-ei információs jelentése. 72 példányban készült, dr. Bródy Péter helyett Tóvizi Ilona által hitelesített, géppel írott másodlat.

A budapesti pártbizottság információs jelentése 1989. szeptember 28.-október 4.

Belpolitika

1. Az MSZMP közelgő kongresszusát széles körű és élénk várakozás előzi meg. A lakosság (párttag és pártönkívüli egyaránt) nagy jelentőséget tulajdonít a tanácskozásnak. A kongresszusra való felkészülést szolgáló küldöttcsoporti összejövetelek vitái arra mutatnak, hogy együtt van jelen a párt jövője iránti aggodalom és a gyökeres megújulás iránti igény. Ugyanakkor a pártközvélemény a párt vezetőinek gyakran egymásnak ellentmondó nyilatkozatai alapján a kongresszus kimenetelét illetően elbizonytalanodott és szkeptikus. Sokan tartózkodó álláspontra helyezkedtek párttagságuk fenntartását illetően a kongresszus eredményétől függően. Mind több alapszervezetben a tagdíjat visszatartják, a párttagságot pedig „szüneteltetik”.

Az üzemi pártszervezetek jelzései szerint a párttagság körében fásultságot, közömbösséget tapasztalnak. Élénkülő „értelmiségellenes” tendenciák bontakoznak ki. Ez egyrészt abból származik, hogy sokan nem tudnak eligazodni a párton folyó „viták tengerében”. Másrészt a képviselőhiányában (a munkás küldöttek alacsony száma miatt) úgy érzik, hogy kirekesztésükkel, véleményük meghallgatása nélkül születnek döntések. A feszültségmondható hangulatban folynak a párt jövőjéről, a leendő tisztségviselők személyéről történő találgatások. Vannak, akik a pártszakadást elkerülhetetlennek tartják. Mások viszont abban bíznak, hogy a szélsőségek leválásával, a párt nevének megtartásával létrejöhet az MSZMP kívánt szervezete, politikai és cselekvési egysége.

Fejti György nyilatkozata - miszerint a „politikai primadonnának” nagy fellépése várható a kongresszuson - helyeslésre talált. Vannak, akik úgy fogalmazzák, hogy néhány tucat „önmagát szervező” hangadó eltávolítása megállíthatná a párt teljes széthullását.

A közvéleményben ma együtt van jelen a várakozás, a félelem, a bizonytalanság és tapasztalható növekvő ellenszenv az MSZMP iránt. A kongresszustól azt várják, hogy az határozottan és látványosan elhatárolódik a kompromittált pártvezetőktől és új, hiteles vezetőket kerülnek a párt élére.

2. A Fegyveres Erők Napja tüntetésekben megnyilvánuló, szélsőséges megnyilvánulásokról sem mentes fellépés a Munkásörség ellen további aggodalommal töltötte el az állományt. Bizonytalanok és elkeseredettek a történelem miatt. Hasonló „életérzések” jellemzik a párt, szakszervezeti és „hagyományos” társadalmi szervezetek tagjait is.

3. A mind több napi megélhetési gonddal küszködő lakosság körében aggodalmat váltott ki annak bejelentése, hogy jövő évben az alapvető élelmiszerek ára szabadabbá válik. A közvélemény szeretne világosan látni az elképzelések majdani hatását illetően, és ezért részletes felvilágosítást sürgetnek.

4. Felháborodást váltott ki az úgynevezett valutacsekk bevezetése. Az előzetes híradásokkal szemben - a beváltáskor magas kezelési költséget számolnak fel - becsapásnak minősítik az érdekeltek.

5. Az október 23-ai megünneplésével kapcsolatos elképzelések ismertetése nem segíti a nemzeti megbékélés ügyét. A nap nemzeti ünnepé váló nyilvánítása további indulatokat gerjeszthet - fogalmazódott meg. A mai helyzetben „nem a múlton kell rágódní, hanem a tennivalókra kellene irányítani a nemzet figyelmét”.

6. Az Országgyűlés munkáját általában elismerő vélemények kísérték.

Külpolitika

1. Továbbra is figyelem kíséri az NDK-ból kitelepülni vágyók ügyét. A már-már egészen kelet-európai üggyé növekvő probléma végleges megoldása sürgőssé kezd válni. A kelet-európai országokból menekülni kényszerült százezrek arról tanúskodnak, hogy a „létező szocializmus” képtelen megnyugtató választ adni az elégedetlenségnek - fogalmazódott meg.

2. A román vezetés durva, a realitásokat figyelmen kívül hagyó beavatkozását a lengyel eseményekbe a közvélemény elítéli. A közös fellépés sürgetését egyenesen nevétségnek minősítik a lakosság.

3. Érdeklődés kíséri a nyugati országok erőfeszítéseit, amelyek a lengyel és magyar gazdaság talpra állítása érdekében történnek.

Kérjük, hogy az anyagot felhasználás után megsemmisíteni szíveskedjen.

dr. Bródy Péter

Az MSZMP Budapesti Bizottsága Társadalompolitikai Osztályának 1989. október 5-ei jelentése a szeptember 28. - október 4-ei időszak eseményeinek visszhangjáról (40. hét) Budapest Főváros Levéltára XXXV. 1. c. 439. ö. e. - Az MSZMP Budapesti Bizottság Társadalompolitikai Osztályának 1989. szeptember 28. - október 4-ei információs jelentése. 72 példányban készült, dr. Bródy Péter helyett Tóvizi Ilona által hitelesített, géppel írott másodlat

Címkék:

[propaganda](#) ^[2]

[hangulatjelentés](#) ^[3]

[Ellenzéki Kerekasztal](#) ^[4]

[Magyar Szocialista Párt](#) ^[5]

[Szabad Demokraták Szövetsége](#) ^[6]

[Fidesz](#) ^[7]

[SZDSZ](#) ^[8]

Kiadás: 10. évfolyam (2010) 4. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/szeptember_vegen__1989.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/szeptember_vegen__1989.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/propaganda>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hangulatjelentés>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ellenzégi-kerekasztal>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-szocialista-part>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szabad-demokraták-szovetsege>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/fidesz>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szdsz>